

De la Abraham Cahan la Philip Roth

Cristina Deutsch

Un scriitor contemporan precum Philip Roth, figură controversată printre prozatorii evrei americani din cauza modului adesea radical de a trata probleme delicate, ajungând la un moment dat să fie acuzat atât de „ură de sine reiască“, cât și de antisemitism, va diseca, una din povestirile sale cele mai cunoscute, *Eli, fanaticul* - fără nici un fel de sentimentalism sau falsă pudoare - conflictul re moește adesea între membrii aceleiași se și religii. În special după cel de-al doilea război Mondial, evreii americani au fost voiați să-și genereze propriile lor mijloace de analiză pentru a înțelege noua lume în care trăiesc și care este rolul lor în ea. Ei vor cerca atât să-și definească propriile tradiții într-un mod cât mai clar, cât și să cerceteze cele mai bune modurile în care ei sunt priviți și definiți de ceilalți. Pe măsură ce generațiile de imigranți evrei se vor apropia din ce în ce mai mult de zilele noastre, crescând în America și asimilându-și educația în școlile americane, majoritatea evreilor, deși inițial fiind străini de

planeta literelor

cele „valori americane“, se va îndrepta lent spre o alterare a propriei evreității, din cauza acestei detașări care, pe măsura trecerii timpului, devine din ce în ce mai acută, de la oria evreiască, de tradițiile evreiești și, în fine, din urmă, de propria lor distinctivitate a ei comunități aparte. Animizările nu se vor stabili numai la nivelul relației dintre evreu și Celălalt, ci și între membrii aceleiași comunități etnice și religioase. Unul dintre aspectele acestei „separări“ este de natură psihică, observându-se din acest punct de vedere formarea a două „tabere“: pe de o parte evreii de proveniență germană, franceză, rusească, siriană care adesea se exprimau în limba țării din care proveneau și, pe de altă parte, evreii proveniți din Rusia și Polonia, care vorbeau mai ales în yiddish (mulți dintre ei nu cunoșteau deloc sau vorbeau deloc limbile țării din care proveneau). Astfel, nu intervenea numai problema asimilării la spațiul mai larg al Statelor Unite, ci și problema acomodării la viața din ghetoului.

Pentru Roth, frica de a-ți recunoaște propria identitate etnică se transformă, în acest text, într-o boală spirituală. Dacă la început de început de secol XX se putea servi acea dorință de asimilare, de integrare în orice preț în societatea americană, fenomen care îl vom analiza mai pe larg în paginile următoare - venind și dintr-un idealism, într-o sinceritate a credinței în Visul American într-un sens pozitiv (strădanie care, în sfârșit, nu ducea întotdeauna neapărat la un rezultat benefic), Roth - care, paradoxal, înăuntru mai mult spre eticheta de „american“ decât spre cea de „evreu“, nefiind nici pe departe un promotor al tradiționalismului, va avea lucrurile dintr-un cu totul alt punct de

vedere: acea dorință genuină de asimilare de la început se va transforma în suferința personajelor din *Eli, fanaticul* într-o lipsă de înțelegere pentru coreligionarii care vin dintr-o lume „înapoiată“, care „le strică imaginea“, într-o furie împotriva acestor intruși care îi pun într-o situație jenantă față de vecinii neevrei, amintindu-le de propriile lor rădăcini. Această zugrăvire a conflictului dintre evreii asimilați, americanizați, beneficiari ai toleranței Celorlalți și evreii ortodocși, de modă veche, al căror reprezentant e Tzoref, omul în haine negre, amintind mai mult de „exotica“ Polonia a lui Isaac Bashevis Singer, care se plimbă liniștit pe străzile cartierului de lux unde evreii trăiesc pașnic împreună cu neevreii, cei care îl vor ataca cu ferocitate pe evreul ortodox și școala sa talmudică pentru victimele nazismului nu vor fi neevreii, ci chiar acești semeni ai lor care nu doresc să se facă cumva vreo legătură între ei și *Ceilalți Evrei*, veniți din Europa Orientală. Momentul în care Eli, evreu asimilat, va conștientiza că, pentru a deveni om, trebuie în primul rând nu numai să înțeleagă cine este, dar să și aibă curajul de a exprima fâșii această periculoasă alegere în fața comunității, preferând înțelegerea de sine în detrimentul înțelegerii celorlalți, va deveni un proscris, un Străin: „Vedeă gurile; mai întâi maxilarul inferior aluneca în față, apoi limba se izbea de dinți, buzele explodau... un foarte ușor tunet în gât și toți au zis: Eli Peck Eli Peck Eli Peck. Iși încetini pasul, legănându-se înainte și apoi pe ritmul fiecărei silabe: E-li Peck E-li Peck E-li Peck. Mergea cu greutate și i se părea că fiecare silabă scandată de către cunoscuți îi făcea oasele să tremure. Știa el foarte bine cine era... i-o repetau toți. Eli Peck. Vroia să i-o fi repetat de mii, de milioane de ori, ar fi continuat pentru totdeauna să meargă îmbrăcat cu acel veșmânt negru, în timp ce adulții murmurau în legătură cu straniețea lui și copiii îl arătau cu degetul, șoptind «Ruşine, ruşine!»“.

Cât de radical diferită e această atmosferă față de ceea ce vom întâlni la Abraham Cahan în proza căruia evreii sfârșitului de secol al XIX-lea părăsesc lumea shtetl-ului cu ochii îndreptați spre America, acea „țară a tuturor posibilităților“ unde îi așteaptă un nou început. Intitulându-se discipol al lui William Dean Howells, părintele realismului american, acesta va aduce într-adevăr ceva nou în romanul evreiesc american atât prin personajele alese, cât și prin locul în care se petrece acțiunea: ghetoul din New York: *Yekl* nu este nicidecum primul roman scris de un imigrant, dar, foarte important, este prima carte de succes. Introducerea cititorului în această lume aparte va fi abruptă, Cahan evocând încă din primele rânduri acele ateliere sordide în care se desfășura practic întreaga viață a imigrantului care se străduia să-și realizeze „Visul American“ după propriile sale puteri. Acesta nu este numai locul în care oamenii muncesc, ci și cel în care se întâlnesc, discută, se adaptează la noul stil de viață, cel american. *Yekl*, transformat în Jake după ce a părăsit Rusia pentru America, va fi modelul preferat de Cahan pentru a demonstra acest proces al adaptării, al „transformării într-un american“ a

imigrantului evreu - un eveniment care are avantajele, dar și dezavantajele lui. Spre deosebire de autorii evrei contemporani lui - Anzia Yezierska și Mary Antin - Cahan va fi, atât aici, cât și în *Ascensiunea lui David Levinsky*, un prezentator mult mai obiectiv al vieții de zi cu zi. Păstrând și anumite influențe vizibile din literatura rusă, în special de la Tolstoi, precum și din realismul american al lui Howells, Abraham Cahan se va strădui să nu înfrumusețeze realitatea, să prezinte faptele cât mai obiectiv și mai veridic cu putință, ajungând astfel să ne ofere o imagine care, chiar dacă nu va fi capabilă să reflecte realitatea în totalitate, va putea cel puțin să zugrăvească procesul de transformare la care a fost supus imigrantul evreu de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Romanul prezintă acomodarea lui Levinsky, imigrant venit din Rusia, la realitatea vieții americane; el învață să înșele, să exploateze muncitorii și să facă avere, fiind astfel similar lui Yekl, erou care deja se încadrează în tipare fixe și se convertește într-o stereotipie - o ilustrare a expresiei atât de des utilizate în epocă „de la zdrențe la bogăție“, configurând un drum asemănător cu cel al lui Christian din *Călătoria pelerinului* a lui Bunyan. Cahan își va conduce și el personajul pe acest drum înșesat de capcane, labirintic - spre deosebire de Christian, care este un personaj-model, plin de virtuți, căruia nu îi este permis să greșască niciodată, Levinsky se va poticni adesea, atingerea Visului American fiind încununată de succes doar din anumite puncte de vedere, mai mult material decât spiritual.

Vorbind despre proza lui Abraham Cahan, criticul Leslie Fiedler remarca faptul că acesta „ca și Peretz, consideră vestigiile «puritanismului» ghetoului unul dintre impedimentele care stau între evreu și deplina sa maturitate“. Acest lucru e adevărat în măsura în care aspirația lui Levinsky de a deveni american, de a se integra în această nouă lume în care a intrat este încetinită și chiar blocată de tradițiile și obiceiurile pe care le-a adus cu el din Europa. E normal ca dorința sa de adaptare să fie scoasă atât de mult în evidență, atâta timp cât Cahan însuși era, cel puțin parțial, un „asimilat“, iar cea mai bună dovadă în acest sens este, desigur, simplul fapt că el nu își scrie romanele în idiș, ci direct în engleză. Acest efort al imigrantului evreu de a-și lepăda vechea înfățișare și vechiul mod de a gândi, de a-și însuși limba și obiceiurile noi sale patrii nu va întârzia să fie încununat de succes, dar va aduce cu el și o serie de dezavantaje pe care Cahan nu va întârzia să le sugereze în scrierile sale. Degradarea tradiției, accelerată de tentația orașului care se va insera în forme degradate, vulgarizate, și în ghetou, va duce treptat pentru personaj - fie că este vorba de Yekl sau de Levinsky - la o pierdere a inocenței, la dezumanizare. Comunicarea interumană, evaluarea corectă a celorlalți și a propriului Eu se vor deteriora treptat, inevitabil, până când se va ajunge la acea situație ilară din nuvela *Eli, fanaticul* a lui Philip Roth. Dar atât personajul lui Cahan, cât și cel al lui Roth vor fi doar la un început de drum, nu la sfârșitul lui: abia încep să se descopere pe ele înșele, greșind, dar și reconsiderându-și greșelile. Reacțiile evreului asimilat sau în curs de adaptare față de „venetic“ care, deși evreu ca și el, „îl încurcă“ vor fi puse în evidență de Cahan poate cu mai mult sentimentalism involuntar decât la Philip Roth, dar la fel de insistent.